

HAJÓVAL A TÚLVILÁGRA?

12

A VIKING HAJÓS TEMETKEZÉSEK

GYÖNKI VIKTÓRIA

A 19. század végén Skandináviában is felerősödött a múlt iránti érdeklődés, ami az irodalom- és történettudomány felvirágzását hozta magával. Megkezdődött a középkori források tanulmányozása, ami az akkoriban még újdonságnak számító régészeti kutatásokat is segítette. Norvégiában jelentős feltárások sora indult meg ekkoriban, s így kerülhetett napvilágra az a három, 9. századból származó hajó is, amelyeknek manapság az oslói Viking Hajómúzeum ad otthont.

A múzeumban látható hajók a skandinávok által lakott területeken előforduló úgynevezett hajós temetkezések legfontosabb elemét képezték. A földbe ástott nagy méretű hajók fölé halmot emeltek, ami elvben védelmet biztosíthatott az eltemetett magas rangú személyeknek. Ennek ellenére e temetkezések – nem meglepő módon – áldozatul estek a későbbi évtizedek, évszázadok sírrablóinak, akik gyakorta alagutakat fúrtak a halomsírok oldalába, majd módszeresen kifosztották azokat. Régészeti és kulturális szempontból azonban még így is felbecsülhetetlen értékek maradtak e sírokból. Nem csupán maguk a hajók őrződtek meg ugyanis, hanem rengeteg használati tárgy is, amely a 9. századi norvégok anyagi kultúráját tárja elénk. Ezek a hajók emlékműként is értelmezhetők: a skandináv kereskedők és harcosok hajókkal jutottak el szerte Európába, és kincseket halmoztak föl. Ennek a gazdagságnak a nyomai bukkannak elő e hajós sírokból.

A gyűjtemény legrégebbi darabját, a tunei hajót 1867-ben a Nedre Haugen-farmon találták, Fredrikstad közelében. A 80 méteres halomsírt már a feltárás előtt megbontották, ami a hajó részleges pusztulását idézte elő. Végül az Oluf Rygh régészprofesszor által vezetett ásatás két hét alatt a felszínre hozta a hajót, amely azonban sokáig a szabad ég alatt várta,

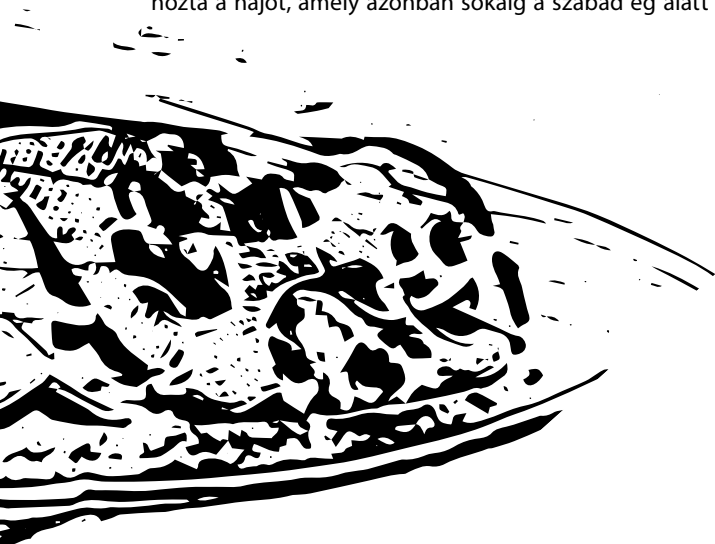
hogy épületet emeljenek neki. A kezdetleges régészeti feltárás óriási károkat okozott a fából épített hajóban. Sajnos mind az abban eltemetett holttest, mind az útravalóul mellé adott további tárgyak elvesztek vagy megsemmisültek. De ugyanezre a sorsra jutottak a feltárás során Oluf Rygh által készített jegyzetek is.

Azt azonban ezen nehézségek ellenére is tudjuk, hogy a hajó közepén állt egykor a halott számára készült kamra. Feltehetően elég módos lehetett az ide helyezett férfi, akinek

A tunei hajó

13

Az osebergi hajó az oslói hajómúzeumban

A gokstadi hajó

Hajóval a túlvilágra? – A viking hajós temetkezések

14

a sírját valószínűleg még a középkorban kirabolták. Személyes tárgyai és fegyverei mellett három lovat is mellé temettek. A hajó hossza 18,7 méter, ezzel a Viking Hajómúzeumban található hajók közül ez a legkisebb. Építését 900 körülre datálják, s eredetileg inkább hadi, semmint kereskedelmi célokat szolgálhatott. A következő, gokstadi hajót két unatkozó fiú találta meg még 1879-ben, amikor egy dombon ásni kezdtek. Az egykori halomsír a Gokstad-farmon került elő, Sandefjord közelében. A feltárás idején 45 méter átmérőjű halomsír eredetileg még nagyobb lehetett. 1880-ban Nikolay Nicolaysen, a Nemzeti Régészeti Gyűjtemény munkatársa a helyszínre utazott, hogy megnézzé a hajót.

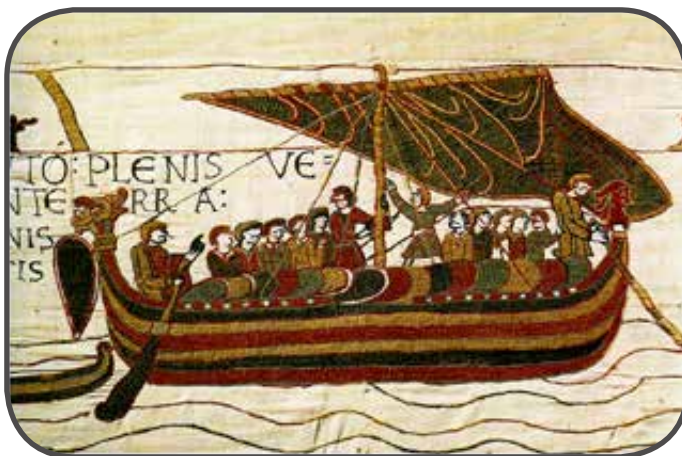
Az ott eltemetett ugyancsak előkelő férfi sírkamráját a hajó tatjára építették. A halotti ágyon fekvő férfi 180 centi magas volt és a 40-es éveiben járhatott, amikor több sebesülést is szenvedve meghalt. A sírt még a középkorban kirabolták, de így is előkerültek a férfi használati tárgyai, egy táblajáték, továbbá

fegyverek és 64 darab kerek pajzs. Utóbbiakból összesen 32 a hajó oldalára volt felerősítve. Több állatot, köztük két pávát is a sírba helyeztek. Ezeken kívül konyhai tárgyak és egy szán is feltárára került itt. A hajó a 850-es években épülhetett, de a temetkezést magát – csakúgy, mint a tunei hajó

esetében – 900 körülre datálják. A vízi jármű kereskedelmi és hadi célokra egyaránt alkalmas volt, s körülbelül 34 fős legénységgel működhetett. A viking hajók egyik jellegzetessége, a sárkányfej azonban sajnos itt nem került elő. A nagy sajtóvisszhangot kiváltó hajót elszállították innen, majd restaurálták. Igyekeztek minél jobb állapotban megőrizni, és a korhadt részeket új

fával kicserélni. Ez a törekvés a hajótesten ma is jól látható.

1903. augusztus 3-án Gabriel Gustafson professzort, az Oslói Egyetem antikvitásgyűjteményének vezetőjét a Lille Oseberg-farm tulajdonosa, Knut Rom kereste fel azzal, hogy a birtokán található halomsírban érdekes leletre bukkant. Állítása

Viking hajó a bayeux-i faliszőnyegen

Az osebergi hajó feltárása

Kecses ívek és vonalak

Az osebergi szán

szerint ez a lelet egy hajó volt, amiről Gustafson a helyszínre utazva meg is győződhetett. Az ásatásra azonban csak a következő évben került sor. Három hónap alatt sikerült a felszínre hozni teljes egészében a hajót, de a restaurálása összesen további 21 évet vett igénybe. A hosszadalmas folyamat oka az volt, hogy a restaurátorok igyekeztek minden eredeti darabot a legjobb állapotban megőrizni és felhasználni, így a múzeumban ma őrzött hajó 90%-ban valóban az eredeti faanyagából áll, s így a legépebbnek számító eredeti viking hajóról van szó.

Az osebergi hajós temetkezést 834-re datálják. Ekkor halt meg ugyanis az a két nő, akik fölé egy sírkamrát alakítottak ki az árbóc mögötti, központi részen. Az idősebb nő 70-80 év körüli lehetett, a fiatalabb alig több mint 50. Az idős, minden bizonnyal magas rangú nő testét egy ágyra fektették. A testet körbevevő falakat szőttesek borították. A nők kiléte, ahogyan a hajó eredeti funkciója is máig ismeretlen. A személyes tárgyakon és a ruhákon kívül rengeteg állatcsont, földműves eszközök és konyhai tárgyak voltak a hajó hátsó részében. Gazdagon díszített szánok, és egy kocsi is megtalálható volt a halomsírban a hajóorrnál. A négy szán közül három díszes utazóeszköz, míg a negyedik, egyszerű teherhordásra szolgált. A kocsi az egyetlen, amely az úgynevezett viking korból ránk maradt.

A hajós temetkezéseket kétség kívül egy összetett, bonyolult rituálé is kísérte. A sírmellékletek vizsgálata önmagában

sajnos nem adhat pontos válaszokat a felmerülő kérdéseinkre. Az osebergi hajós temetkezés gazdag sírmelléklete kapcsán azonban megfigyelhető, hogy a hajóra helyezett kocsi és a szánkókat öt-öt szörny- és emberfej is díszíti. Szájukban kötél volt, amin csengők lógtak. Ezek valószínűleg a halott viszatérő lelkének elijesztésére szolgálhattak. Szerencsére írott források is segítségünkre lehetnek a rítusok feltárásában, bár ezek száma is csekély. A leginkább részletes forrásunk az 1923-ban Iránban előkerült *Risalah*, amelynek szerzője a muszlim Ibn Fadlán (877–960). Más népek mellett a varégokat (azaz a keleti vikingeket) is bemutatja, kezdve külsejükkel és mindennapi életvitelükkel. Részletesen ír a hajós temetkezésekről is, és úgy tűnik, hogy maga is részt vett az egyik ilyen szertartáson. Leírásából kiderül, hogy a társadalmi helyzet is befolyásolta a temetés fényét. A gazdagok vagyonát a rokonok felosztották: egyharmad jutott a családnak, egyharmad a temetés kellékeinek beszerzésére, a maradék pedig a halotti torhoz kellett, amia temetés napján volt. A halottal egy rabszolgát is a túlvilágra kellett küldeni, hogy gazdáját szolgálja. Erre a szerepre önként jelentkeztek a rabszolgák, többnyire nők. A ceremóniamester a „Halál Angyala” volt, aki megölte az urával halálba induló rabszolgánőt. Ibn Fadlán leírása szerint a nő se nem öreg, se nem fiatal volt. A hajót díszes párnák és kelmék borították belülről. A halottat legjobb és legdíszesebb ruháiba öltöztették, és a hajóba fektették, fölé pedig egy sátrat állítottak. A halott mellé étel, háziállatok és használati tárgyak kerültek. A rabszol-

A gokstadi hajó feltárása

Emberábrázolás az osebergi hajóról

A bayeux-i faliszőnyeg egyik részlete

ga megölését hosszas procedúra előzte meg, melynek során feláldozott egy tyúkot, majd pedig a halott rokonaival közösült. Azután a „Halál Angyala” kötéllel megfojtotta. Kíáltásait a felsorakozott harcosok pajzsaik és kardjaik összecsapkodásával fojtották el. Végül pedig a halott legközelebbi férfi rokona meztelenül, egy fáklyával a kezében meggyújtotta a máglyát. A hajót háttal közelítette meg, egyik kezével eltakarva ánusztát – valószínűleg a szellemek ellen védekezett így. A tűz elhamvadása után a hajó fölé dombot emeltek.

Napjainkban új kihívással kell szembenéznünk a tudósoknak. A századelőn restaurált osebergi hajó egyre rosszabb állapotba került az elmúlt években. Az eredeti konzerválás

A „Saving Oseberg” projekt 2015-ös állása:
<http://www.uniforum.uio.no/nyheter/2015/11/ikke-penger-til-a-redde-osebergfunnet.html>

a 20. század eleji ismereteknek megfelelően lett végrehajtva. A restaurátorok által felvitt timsó miatt azonban mára a hajó faanyaga mállani kezdett, és a szétporladás fenyegeti. A hajó megmentésére elindított „Saving Oseberg” célja, hogy a timsóval kezelt fatárgyak romlását megelőzzék, és állagukat megóvják. A projekt második felének finanszírozását azonban egyelőre nem fogadták el. Ha azonban újabb támogatást kapnak, a restaurálási munkálatokat még 2019-ig be kell fejezniük, mert az új múzeum felépítését 2020-ra tervezik.

Állatfejet mintázó orrdísz

A múzeum honlapja:
<http://www.khm.uio.no/english/visit-us/viking-ship-museum/>